

Editura ARTEMIS

Str. Piața Presei Libere nr. 1,
C.P. 33, OP 120, Cod 013701
Sector 1, București

Tel./Fax: 021 318 83 44

email: office@semneartemis.ro

web: www.semneartemis.ro

Difuzare:

Tel./Fax: 021 310 74 59, 021 311 49 36

email: semneartemis@yahoo.ro,

difuzare@semneartemis.ro

COMENZI ONLINE

șute de cărți la un click distanță –

www.semneartemis.ro

București

NAE IONESCU

ÎNDREPTAR ORTODOX

2001

*Volumul de față reproduce ediția apărută în anul 1957 la
FRĂȚIA ORTODOXĂ - Wiesbaden, îngrijită de D.C. AMZĂR*

CUPRINS

D.C. Amzăr: ÎNDREPTARUL NOSTRU..... 7

ÎN LOC DE PREFAȚĂ

Într-o chestie de metodă..... 12

Când sunt utile discuțiile, și când nu 15

Introducere ȘTIINȚĂ ȘI RELIGIE

„Sufletul mistic” 19

Misticism? 22

Ce este misticismul? 24

„Piatra din capul unghiului” 25

Rațiune și credință 29

Religie și psihanaliză 30

Științificii și teologia 34

Religie și morală 37

Partea I MÂNTUITORUL

1. Nașterea

La nașterea Domnului 41

„... Și s-a făcut om” 44

Fuga în Egipt 47

Juxta Crucem	49
Tristia pentru oameni și cărți	57

3. Învierea

Înviere	60
Să mărturisim Paștele!	62
Paștele gândului și celelalte Paște	65

Partea II BISERICA

1. Ortodoxia

Tineretul și Ortodoxia	71
Iertarea creștină	73
Pentru reintrarea în ortodoxie	75
Ortodoxie	78
Ce e Predania?	81

2. Biserică și neam

Biserica Țăranilor	86
A fi „bun român”	88
Noi și catolicismul	91
Sortii de izbândă ai noii ofensive catolice	94
Iluziile catolicizanților	97
Între catolicism și ortodoxie	100
„Internaționala” sub glugă	103

3. Biserică și stat

Sectanții	107
Statul și învățământul teologic	109
Concordatul*	110

4. Confesiunile

Ortodoxia răsăriteană și pancreștinismul	113
Ad maturandum Christianae unitatis bonum	115
D.C. Amzăr: Note și comentarii	119

ÎNDREPTARUL NOSTRU

Cea mai mare parte din articolele culegerii de față au apărut în ziarul „Cuvântul” între anii 1926 – 1933 și acestea au fost reproduse – cu îndreptările impuse de gramatică și sens – din volumul *Roza Vânturilor* (București 1937). Primele două articole, publicate aici, pentru întâia oară în volum, sub titlul comun „În loc de prefață”, au apărut în 1938 tot în „Cuvântul” și au fost reproduse după „tăeturi” din arhiva editorului. Pentru primul îmi lipsește data exactă a apariției, care cade, sigur, la începutul anului, probabil în februarie. Pentru celelalte texte am indicat în note locul și data apariției precum și izvorul imediat din care provin.

Cu excepția primelor două articole, care lămuresc chestiuni generale de metodă, toate celelalte tratează probleme religioase și bisericești. În *Introducere* am grupat o serie de texte care privesc raportul preliminar dintre „știință și religie”, rațiune și credință, cunoașterea intelectuală și trăirea religioasă. Ultimul text din acest capitol delimitează, cu precizie clasică, domeniul moral de cel religios, atât de ușor de confundat pentru omul „modern”.

Corpul propriu zis al volumului l-am împărțit în două grupe de texte, fiecare cu subîmpărțirile ei, a căror rațiune e ușor de înțeles. În cadrul fiecărui capitol, am respectat, pe

I. NAȘTEREA

La nașterea Domnului

*... Iară Irod Împărat,
Caana Galileii ...
Auzind s-a supărat,
Caana Galileii ...*

Când s-a născut Mântuitorul, în Roma stăpânea Octavian, – iar în Iudeea Irod. Perechea era bună. Un aventurier crud și criminal, stăpânul. Un monstru perfid, vasalul.

Rareori istoria a avut să înregistreze orori mai insultătoare ale umanității. Un pripășit îndrăzneț și lipsit de scrupule, Irod era un Idumeu. Cu Iudeea nu avea nimic comun. Uzurpase domnia foștilor lui stăpâni din neamul Asmoneilor. Graetz²⁶, care obișnuiește să se documenteze, ni-l înfățișează condamnând la moarte pe Hircan, ultimul domnitor din familia învinsă, și pe nepotul acestuia, Aristobul, căruia totuși maică-sa, Alexandra, o femeie îndrăzneată și întreprinzătoare, izbutise să-i câștige protecția lui August și a Cleopatrei. Se însoară cu Mariamne, sora lui Aristobul, ca să-și legitimizeze tronul; dar sfârșește prin a o

trimite la moarte. Tocmește un istoric, pe Nikolaos din Damasc, să-i facă o genealogie ... babiloniană; și e tot neliniștit. Domnia nu-i e sigură; peste tot nu vede decât primejdii, spioni, asasini plătiți. Archelaus, ultimul născut al Mariamnei, e și el executat. Zadarnic. Orice pretendent îi făcea să tremure.

Superstițios și credul, terorizat de propriile lui crime și de grija păstrării unui tron care nu-i aparținea, – așa l-au găsit cei trei crai de la Răsărit, care veneau să-i anunțe nașterea unui nou rege în Iudeea.

Să ne mirăm că, atunci când Magii nu s-au mai întors ca să-i spună unde e noul rege, el dă ordin să fie sugrumați toți copiii Betleemului? Câți au murit, nu se știe. Apocalipsa lui Ioan vorbește de patruzeci și patru de mii. Flavius Josephus tace. Dacă ar fi să credem pe Macrobius²⁷, în măcel a pierit și unul din fiii lui Irod. Pedepsă dumnezeiască sau perversitate bestială?...

Biserica sărbătorește pe acești prunci, mai mici de doi ani, prima răscumpărare a tulburătorului noroc de a ne fi venit Mântuitorul. Cunosc un vechi imn latin de o înduioșătoare frăgezime:

*Innocentes pro Christo
infantes occisi sunt ...*

Prunci nevinovați fură uciși pentru Christos; asasinați în vârsta laptelui, de un rege criminal, ei urmează Mielușelului, el însuși fără pată. Salut, flori ale martirilor, pe care în chiar pragul lumii următorii lui Christos vă smulseră, precum furtuna rozele înmugurite. Voi, cele dintâi victime pentru Christos, turmă fragedă a jertfiților, la picioarele altarului, bieți copilași, vă jucați cu palmele și cununile voastre:

*Aram sub ipsam simplices
Palma et coronis luditis ...*

Este una din cele mai emoționante și mai semnificative prăznuiri. Copilul Sfânt, născut în ieslea simplă a Betleemului, căruia i se închină boul și asinul, păstorii și cei trei magi ai Răsăritului; stăpânul cerului și al pământului, căruia îi pregătim în sufletele noastre „pat de flori” pentru a se sălășlui întru noi, spre mântuirea noastră! Desigur, aceasta e Crăciunul. Dar bucuria mântuirii nu e singură; și e atât de cutremurătoare, că nu o putem suporta cu inima liniștită. Orice bucurie se clădește pe o jertfă. Ca și bucuria veștii bune a nașterii Domnului, pentru care omenirea a plătit birul câtorva mii de prunci gătuiți. Care este jertfa noastră? ...

Pedeapsa – o știm: patru ani de la nașterea Domnului, Irod murea: îi putrezise carnea; viermii îi sfărtecau de viu trupul; îl frigeau picioarele; răsuflarea îi mirosea a stârv. Avea oroare de sine însuși – și se omorî singur, nemaiputând îndura chinuri oribile. Grozavă pedeapsă, desigur, pe care cărțile noastre obișnuite nu ne-o țin la îndemână. Irod dispăre pentru noi o dată cu porunca pentru uciderea copiilor de sân. Noi uităm însă a ne aminti și valul nesfârșit de sânge și de lapte, care a curs ca o răzbunare a Răului, către care omenirea trebuia să expieze norocul Mântuitorului înfăptuit – și groaznica moarte a lui Irod, unealtă perversă a celui rău.

Să ni le aducem aminte astăzi, în această zi mare, ca o conștiință a jertfelor pe care le datorăm – pentru răscumpărarea izbăvirii noastre. Căci toate bucuriile fără reculegere – nu rezistă colțului vremii.

„... Si s-a făcut om”

*În nesfârșitul întineric eu văd
Treimea sfântă, și în Treimea des-
prinsă din noapte, în mijloc,
mă văd pe mine însumi în picioare.
Angela de Foligno²⁸*

Așa mărturisim noi, creștinii, că Dumnezeu fiul s-a coborât pe pământ, s-a întrupat de la Maria Fecioara și a devenit om. Pentru ca această coborâre a lui să însemne iarăși mântuirea noastră.

Poate că amintirea, în aceste zile de sărbătoare, a nașterii ca om a Domnului Christos, e prilej de reflecție la ceea ce este mântuirea noastră prin Messia. Căci ar fi cu mult prea sărac Crăciunul nostru, dacă l-am trăi numai în atmosfera lui dulce-aromitoare, dar lipsită de rodnicie, a obiceiurilor, și nu am încerca să depășim, cel puțin în această împrejurare, cercul îngust al concretului, înspre înțelesurile lui mai adânci.

Nașterea lui Christos indică momentul istoric în care Dumnezeu s-a făcut om. Iar această apariție a lui Christos, anunțată de Legea veche în zeci și sute de chipuri, este faptul fundamental al adevăratei antropologii ca înțelegere a omului. De ce uităm așa de stăruitor a ne gândi la aceasta?

Conștiința greacă socotea pe om și Dumnezeu deosebiți și în închegarea lor intimă și spațial. Erau deosebiți și trebuiau să rămână așa. Iar lumea iudaică a vechiului Testament nu gândea altfel.

Desigur, omul fusese creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu; dar păcatul originar însemna căderea definitivă; izgonirea lui din paradis echivala cu o schimbare de esență, schimbare pe care Messia cel cu calul alb ar putea

să o anuleze; iar încercarea Kabbalei de a depăși prin Adam Kadmon situația tragică a omului, a isprăvit într-un fel de panteism, cel puțin tot așa de fără ieșire ca și ancorarea în vechiul Testament²⁹.

Numai omenirea lui Christos a desfăcut cercul de fier al acestei veșnice și întunecate robii. Căci Dumnezeu, în cea de a doua ipostază a lui, a devenit om, s-a purtat printre oameni și le-a trăit viața în forma ei veșnică și absolută. Christos – noul Adam.

Așa s-a stabilit legătura firească între om și Dumnezeu – și s-a ridicat din nou omul la conștiința esenței lui divine. Veacurile adevăratului creștinism aveau vie această conștiință, următoare, cum erau, cuvântului Sfântului Pavel, care știe că omul va ține scaun de judecată pentru îngeri [1 Cor. 6,3]. Omul deasupra îngerilor în ierarhia lumii adevărate, iată marele fapt făcut posibil prin întruparea lui Christos.

Ce departe suntem de lucrurile acestea, care ne interesează totuși în așa de înalt grad. E adevărat, noi stăm încă sub hipnoza „marei întoarceri” a Renașterii; care așezând pe om în centrul universului, i-a redat autonomia, instaurându-l în vechea lui demnitate pe care i-o confiscase creștinismul. Dar chiar așa să fie? Reprezintă în adevăr mentalitatea modernă un plus de inovație omenească?

General vorbind, lumea nouă s-a străduit să integreze întreaga existență concretă într-un singur proces, mișcare pe o singură linie. Așa a fost înglobat și omul în ordinea naturală a lucrurilor, acordându-i-se poate, în această ordine, o situație proeminentă, dar dezbrăcându-l în fapt de atributele divinității. Că aceste atribute există totuși efectiv, nu incupe îndoială. Probă însuși acest evoluționism de structură știentistă, care nu s-a putut sustrage dificultăților rezultate

din noul punct de vedere decât prin îndumnezeirea realității concrete în care fusese coborât omul. De aceea toate sistemele metafizice ale lumii de după Renaștere sunt precumpănitor panteiste. Soluție hibridă, fără îndoială, dar dovedind necesitatea de a vorbi cu Dumnezeu în categoria în care se plasează omul. În toată această perioadă de sărăcire spirituală, singură mistică a izbutit să salveze antropologia, menținând-o pe piscurile înșorite ale metafizicului; mistică creștină și cealaltă.

Căci singură această cugetare a știut să nu părăsească punctul de vedere cosmic în înțelegerea și valorificarea omului, atunci când filozofia se bucura a crede că a surprins cheia înțelepciunii absolute, pentru că izbutise să integreze antropologia în domeniul naturii.

Dar tradiția gândirii mistice s-a pierdut; pe măsură ce a secat vâna religioasă a culturii. Omul a coborât din ce în ce mai mult în lumea lucrurilor, pierzând contactul cu divinitatea, din care totuși se împărtășește prin esența lui; – într-atât încât chiar pentru conștiințe religioase ridicate îngerul a devenit un ideal de perfecționare; uitându-se faptul elementar că, într-o cosmologie creștină consecventă, înger și om se mișcă pe linii deosebite; cel dintâi nefiind decât ideal de sublimare a lucrurilor; cel de al doilea, treaptă de ajungere la Dumnezeu.

Gândurile acestea să ni le readucem în minte astăzi când vom asculta vechea solie: „Nașterea ta, Christoase, Dumnezeuul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței...” Poate că cel puțin nădejdea recăștigării pierdutei demnități omenești se va coborî mângâietor asupra noastră.

Fuga în Egipt

... Îngerul Domnului s-a arătat deci și a poruncit cele ce trebuiau făcute: Maria să ia Pruncul și să fugă în Egipt. Pruncul nu era altul decât Iisus. Ca să scape de urgia urmărilor, Maica Domnului s-a supus poruncii. Pruncul Sfânt ar fi putut invoca pentru El protecția Tatălui Ceresc; ar fi putut găsi în El puterea de a dezlănțui minunea și de a se păstra nevătămat în mijlocul iureșului sângeros după Cel Nou născut.

Nimic din toate astea nu s-a întâmplat. Primul act al vieții lui a fost de umilință și de supunere. Și-a recunoscut natura pământescă, atâta vreme cât nu-i sosise încă ceasul; și a acceptat legea firii în care se întrupase; înțelegând că ceea ce era dumnezeiesc în el abia mai târziu trebuia să lucreze.

Iată deci că a înfrunța primejdia, împotriva căreia nu poți face omenește nimic, nu e o dezerțiune. Să fii Dumnezeu și să te pleci înaintea urgiei oamenilor, nu însemnează asta să renunți la dumnezeirea ta? De bună seamă că nu, de îndată ce Iisus însuși a acceptat fuga – și de îndată ce funcțiunea dumnezeirii era în acel moment numai virtuală în el.

A nu te opune răului, ci a te feri din drumu-i, se dovedește, astfel, a fi pentru noi, omenește, o indicație necesară. A te feri din drum, tocmai pentru a pune la adăpost, pentru ceasul în care se va plini vremea, puterile pe care Dumnezeu ți le-a hărăzit, ca să le faci rodnice întru ajutorarea celor ai tăi. .

Maria a luat pe Pruncul Iisus și a fugit în Egipt. Minunată pildă de supunere și de prevedere. Pruncul Iisus nu a stat să înfrunte pe ucigași. E așa de firesc. Dar ascultați totuși pe închinătorii romantici ai eroismului cu orice preț: cum, era

fiul lui Dumnezeu și nu a pregetat să fugă? A acceptat să se declare înfrânt în fața oamenilor și nu a dezlănțuit asupra lor fulgerele mâniei dumnezeiescului Său Părinte? Vedeți, nu. Și nici Părintele lui nu a hotărât altfel. Ci a poruncit fuga la adăpostul din țara Egiptului, impunându-i acest pas de umilință. Spre mai marea slavă a lui de mai târziu.

Să fi stat pe loc, să moară? Frumos. Cel mult frumos adică. În fapt, nici măcar atât. Căci frumusețea aceasta îndoielnică ne ridică nouă puțința mântuirii, pe care așa de îmbelșugat ne-a pus-o la îndemână mai târziu. A fugit. Dar nu ca să rămână acolo, în pază bună și în căldură. Ci ca să se păstreze pentru ceasul pe care Dumnezeu I-l hotărâse; pentru ca să se reîntoarcă la ai săi, unde trebuia să înceapă minunatele Lui isprăvi; între care nu cea mai lipsită de însemnătate a fost când a luat biciul și a izgonit pe negustorii care spurcau cu larma lor provocatoare casa Tatălui Său.

A, există – vedeți – și un eroism al umilinței; eroismul cotidian, fără gesturi și fără pathos, ignorat de toți, răstălmăcit de toți, batjocorit de toți. Răscolitorul, tragicul eroism al celui care-și simte chemarea, care-și știe îndatoririle grele ale acestei chemări și care își impune aspra disciplină de a aștepta, întreg, ceasul în care trupul și sângele lui se vor frânge cu folos pentru iertarea păcatelor noastre.

Când steaua Betleemului se arată deasupra capetelor noastre, noi ne gândim că după arătarea ei a urmat fuga în Egipt și intonăm, în încordarea tuturor nădejzilor, vechiul îndemn veșnic nou: „Iată, mirele vine la miezul nopții și fericită e sluga pe care o va afla priveghind”.

1929

II. RĂSTIGNIREA

Juxta Crucem*

...Pe vremea aceea, altarul lui Grünewald³⁰ băjenărea pe la München. Gonit din Colmarul alsacian de urgia războiului; sau pus la adăpost împotriva unor pretențiuni de peste hotare – care nici nu au întârziat să se valorifice. Sorții căzuseră. În primăvara spălăcită a lui 1919, Germania lichida, într-o dureroasă înfrângere morală, nenoroțul armelor sale. Și în cetatea de pe malurile Isarului, grea de mândrie și de amintiri, neamul german își lua adio de la tripticul crucificării, cerut înapoi, la locul de baștină în Colmar.

La vechea pinacotecă din Barerstraße, unde fusese expus panoul, era un pelerinaj. De dimineața începeau să curgă școalele cu profesorii lor; și oameni de toată mâna, simpli – sau mai evoluți, solidari cu toții, ca descendenți spirituali direcți, cu meșterul Grünewald care în acele ceasuri grele întrupa încă și mai mult parcă sufletul vechii Alsacii germane. Perindarea tuturor în fața Crucificatului căpăta desigur un alt sens, mai adânc și mai tragic decât plângerile periferic-sentimentale și intonarea vechiului cântec de mișcătoare aducere aminte:

*Eseu apărut în „Gândirea” VII (1927), Nr. 4.